ANY XX BARCELONA, JUNY DE 1910 NÚM. 185

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

RECORRENT LA COMARCA DEL SOMONTANO

(Continuació)

LIESA

Les poblacions del Somontano tenen una nota característica y altament aragonesa: la de mostrar algunes de llurs cases grans escuts d'*infanzonía*. Pera donar-ne a conèxer una mostra de lo que són aquests detalls, deguts més a la influencia del occident d'Aragó que no al del seu orient, escullirem a Liesa, població situada entre Siétamo y Ibieca y a la que nos hi porta la interessant capella de la Mare de Deu *del Monte*.

La petita placeta, que, al mitg de la vila, ostenta lo nom oficial de *Plaza de la Constitución*, es un lloch altament característich per lo motiu de referencia. Solament allà, hi han tres dels vuyt escuts d'*infanzones*, ab que compta Liesa. Se troben esculpits en edificis que semblen devallar del segle XVIII. Lo hu d'ells té gravat un cor y una creu, lo lletrero *Armas de Vescós* y la data *1798*: lo segon, en la millor casa de Liesa, qual frontispici té ornamentacions barroques, mostra a son entorn, la llegenda, *Armas de los Guiral*. Anotem altres noms que també·s llegexen en los escuts d'altres cases de bona construcció: *Armas de los Baras*, de complicats quartels; *Armas de los Binvales; Armas de Morcate*; *Armas de Buil;* y *Armas de los de Ramón*. Aquestes darreres per cert que·s composen d'un escut partit per meytat, ocupant, la creu, la part superior y les barres reyals d'Aragó, la part inferior. Són unes armes completament iguals a les de l'Orde de la Mercè.

Actualment, quasi tots los *infanzones*, que, en lo segle XVIII lluhien orgullosament aquestes armes, y residien en aytals poblacions del Somontano, se n'han allunyat, abandonant terres, cases y escuts, y contribuhint a la decadencia de la agricultura aragonesa.

Al entrar en una d'aquestes cases senyorials (si s'admet la paraula) convertida en humildíssim hostal, no poguerem menys que exclamar: *sic transit gloria mundi.*

Ometem parlar de la iglesia parroquial, faltada de detalls artístichs y sortint de la Vila passarem a la capella de *Nuestra*

LIESA: LES CASES DE VESCÓS Y DE GUIRAL EN LA PLASSA DE LA CONSTITUCIÓ

Señora del Monte, que està a un kilometre y mitg. Sa situació es atrayent, segons ho solen ser tots aquests santuaris eregits al cim d'una altura dominadora de la plana. Senzilla es, exteriorment mirada, la capella, caracterisant-la l'atri o porxe ab tres pedriços a cobert. Son interior fou obrat en dugues èpoques: la part del altar major o absis ab volta de canó, es la més vella, y sembla feta en lo segle XIII o XIV. La part del porxe y entrada s'alçaria de nou en lo XV, qual volta es de punt d'atmetlla. En ell hi han dugues inscripcions; la una illegible; l'altra diu: *Aquesta obra primera real el Concellio de Liesa la fiço pintar.*

Lo retaule del altar major, del segle XVI, es de poca impor-

tancia: porta la llegenda: *Este retablo de Nra. Señora mandaron acer el concello del lugar de Liesa: era bicario Mosen Pedro Laguna, alcaide Martin de Lena, iurados Martin de Binvales Ivan Benedete, promciero Marti Borao maior ✠ Acabose año Mil DXXXVII. Maese Estevan me fecit ✠.*

Són més remarcables unes pintures murals del segle XIV. Les

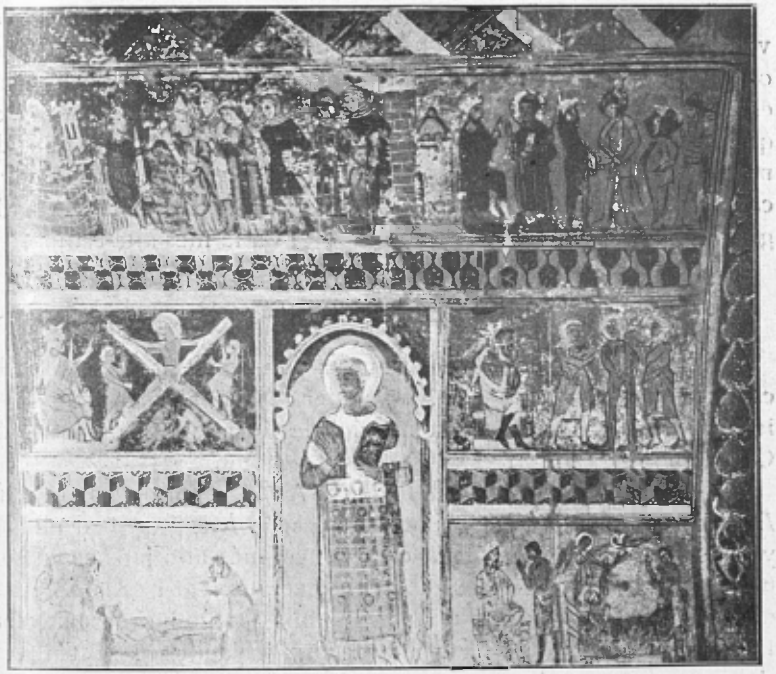

LIESA: PINTURES MURALS DEL SEGLE XIV EN «NUESTRA SEÑORA DEL MONTE»

de la part del Evangeli, o siga a la esquerra mirant al altar, representen passatges de la vida de Sant Vicents d'Osca (qual festa es lo 22 de Janer) a igual que lo frontal, format de dotze quadros del mateix tema y degut a la propria època. Les pintures de la dreta, de labor consemblant, tenen temes variats.

Una petita taula solta, porta pintats dos escuts senyorials: l'hu format de tres lleons rampants en camp vermell: l'altre, omplert per onze losanges distribuits en tres linies pintats de groch en fons vermell.

En les pedres de les parets foranes hi trobàrem tres senyals de constructors. Al absis, un forat en una grossa pedra, es objecte d'especial veneració. Dihuen que allí, un vehí de Liesa, Sebastià Borao, hi trobà una capsa de reliquies, ab circumstancies extraordinaries. Ab tal motiu, s'instituí la festa principal de la població lo dimars de Pasqua de Pentecostès.

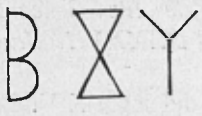

Se suposa que la capseta hi fou amagada per los templers del vehí lloch de Foces, al vagar fugitius per la persecució de que foren objecte. Foces distarà uns tres quarts o una hora del lloch ahont estavem, ovirant-se al altre cantó d'una petita serra. La capseta, que se diu coetania a la expulsió dels templers, es una obra de maquetería, ab incrustacions d'os y fusta, que tant hàbilment fabricaven los sarrahins. No la crehem anterior al segle XVI. Se guarda en la rectoría, tenint-la lo Rector en la més alta estima.

ANGÜÉS

Accidentalment visitàrem aquesta vila, lloch de passatge de la carretera d'Osca a Barbastrō, per poder recorre ab més facilitat les interessants iglesies de Sant Miquel de Foces y del monestir de Casvas.

Al deturar a la *Posada del Pilar* d'Angüés, son hostaler, lo *tio Bernabé*, nos aculli ab sobres de suspicacia. Alt, gras, ben plantat y sech de paraules, semblava que no volgués allotjar-nos en son hostal. Apuràrem nostra diplomacia per guanyar-nos la voluntat d'aquell aragonès de vell temple, logrant lo que·ns proposavem. Després se convertí en nostre millor auxiliar de les presents investigacions excursionístiques.

Havent sopat, la hermosura d'una clara y quieta nit de lluna com era la del 24 de Maig de 1907, nos atreya fòra del hostal. Quan lo *tio Bernabé* s'enterà de que desitjavem recórrer la població, cregué molt del cas referir-nos un *divertiment* a que s'entregaven alguns minyons. Y era, que, amagats en la ombra, ensajaven la puntería, disparant a distancia, armes de foch damunt les siluetes que veyen transitar per carrers o camins. Axís hi restaren ferides dues dònes. La explicació nos feu extremar la prudencia dexant d'admirar la llum de la lluna més enllà del Hostal.

Angüés compta ab una antigualla, que val un senzill recort en nostra relació: la font pública. Està a uns cinch cents metres de la vila. Lo manantial neix a gran fondaria, y per assolir-lo sense

haver de poar l'aygua, s'hi construhí, segurament en la Edat mitjana, una llarguíssima escala, que s'endinsa per les entranyes de la terra. Les dònes pugen y baxes les escales, en certes hores a tall de processó. Produeix impressió fantàstica vèure-les surgir de les tene-

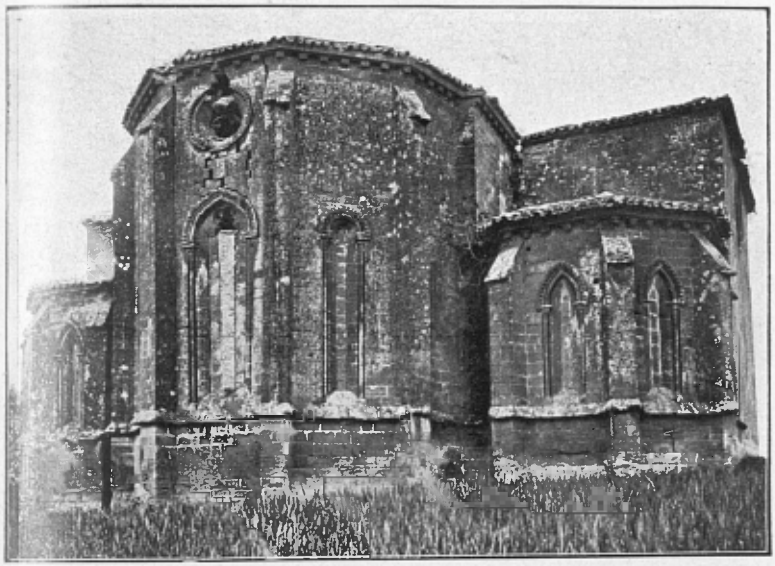

FOCES: ABSIS DE L'IGLESIA DE SANT MIQUEL (SEGLE XIII)

bres a la llum, ayrosament carregades ab gerres d'aygua al braç y a la testa. Al hivern, ab les glassades, se fa perillós anar a cercar aygua, per posar-se altament relliscoses les escales, produint-se no poques caygudes.

SANT MIQUEL DE FOCES

Ab una hora y mitja de caminar pot anar-se d'Angüés al santuari de Sant Miquel de Foces. Pertany avuy a la població d'Ibieca, de la que ne distarà un kilòmetre y mitg. S'hi va sempre per camí carreter.

Foces es plural de *foz*. Aquesta paraula resulta prou coneguda en los Pirineus de Aragó y Navarra, denotant avench y també obertura feta per les aygües al atravessar altes montanyes. Es paraula d'un ús molt generalisat, estesa a abdues vessants pirinenques, com ho demostra altre d'aquest nom, *Foz*, que està en la part del Pi-

FOCES: PORTA DEL ANTICH MONESTIR DE SANT MIQUEL (SEGLE XIII)

rineu francès. La sua antiguitat es també manifesta, puix apar usat en los segles IX, X y XI [1].

Al turista li ocasiona evident sorpresa trobar isolada, y lluny de tot poblat, a una interessant iglesia gòtica de tres naus, qual

1) *Discursos leídos ante la R. Academia española en la recepción pública del Excmo. Sr. D. Francisco Codera el día 15 de Mayo de 1910*, p. 34, 35 y 36.

absis, plena de detalls ornamentals, se destaca netament del blau del cel. La combinació del arch de mitg punt, ab l'arch d'atmetlla, dels seus finestrals, dóna a entendre que tenim al davant un d'aquests monuments de transició, que tant pregonen l'esplendor y prosperitat del segle XIII en tota la confederació catalano-aragonesa.

Muntant al petit pujal de Sant Miquel de Foces, contemplàrem una artística portalada, que, tant per sa magnificencia com per son estil, consona ab l'absis que acabem d'admirar. L'art romànich, completament influit per lo gotich, ha apurat la ornamentació dels archs de mitg punt, que, alçats damunt gòtichs capitells, ab ses impostes, acusen una època avançada dintre del segle XIII. Y que axís fou, també ho corroboraran al interior tres naus gòtiques ab creuer, y finestrals, ab la rara particularitat de tenir les llargues columnes partides a la meytat de sa altura per un collarí; y finalment la làpida sepulcral d'Athó de Foces lo fundador de dita iglesia, mort en 1302, que copiem a la lletra:

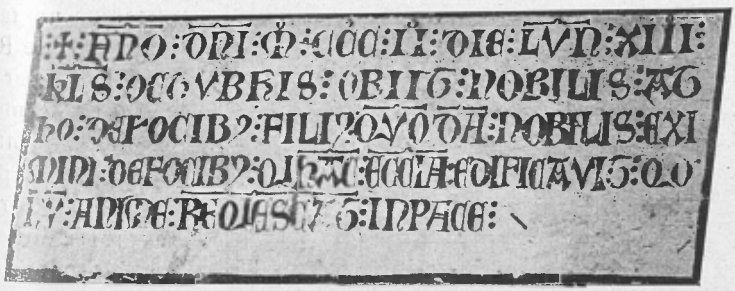

FOCES: INSCRIPCIÓ SEPULCRAL D'ATHÓ DE FOCES
FILL DEL FUNDADOR DE SANT MIQUEL, N'EXIMEN DE FOCES

✠ ANNO ꝺNI · mº · cccº · iiº · ꝺIE lunE xiiiº
ḱls · octubris obiit nobilis at
bo · ꝺe ꝼocibus · ꝼilius · quonꝺam · nobilis · exi
mini · ꝺe ꝼocibus · qui · hanc · ecclesiam · eꝺificauit · quo
rum · anime · requiescant · in ꝑace ·

La prepotent familia aragonesa dels Foces, a semblança dels sobirans de nostra confederació, construí esplèndidament aquella

iglesia, destinant-la, al que sembla, a sepulcre dels seus successors, en lo solar payral de tant renomats cavallers.

Dos noms ilustres en la historia aragonesa llegim en la làpida funeraria que acabem de transcriure: Eximen y Athó de Foces.

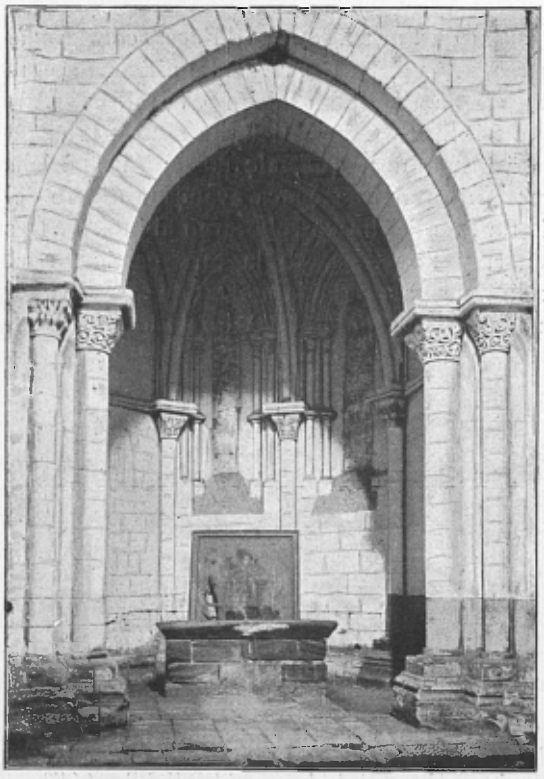

FOCES: UNA DE LES DUGUES CAPELLES LATERALS VEHINES AL ALTAR MAJOR

La familia dels Foces era de les que també solia adoptar uns mateixos noms. En ella los d'Eximen y d'Athó, los dugueren diferents generacions.

Prenent la historia d'Aragó, serà difícil no trobar-hi continuament als Foces. Ja al temps no tant llegendari de Ramir II, hi apar lo cap d'En Ramon de Foces, entre los setze caps, que, lo famós rey monjo, se diu colocà en rodona simulant una campana.

Athó de Foces seguia la cort de Pere I *lo Católich* en 1212 y 1213. En 1225 era majordom de Jaume I. Fou dels primers en acudir a la conquesta de Valencia.

Eximen de Foces seguia a Jaume I en 1256 quan anà a Calatayut: lo mateix any lo comissionà dit Monarca, per negociejar ab Aladrach capdill sarrahí de Valencia. Fou nombrat procurador del reyalme de Valencia en 1258 (6 de Setembre). Quan Jaume I, en 1259, aparellà sa malhaurada expedició a Terra Santa, Eximen de

Foces li dexà la suma de 32,000 sous, tenint sots la sua jurisdicció, no poques viles aragoneses, empenyorades per lo Rey en garantía de son deute[1].

Fou en aquest any 1259 quan Eximen de Foces construí la magnífica iglesia de Sant Miquel de Foces, donant-la als frares hospitalaris de Sant Joan de Jerusalem. La dotà ab lo castell y vila de Foces y llochs de Coscullano y los Certales. Imposà de condi-

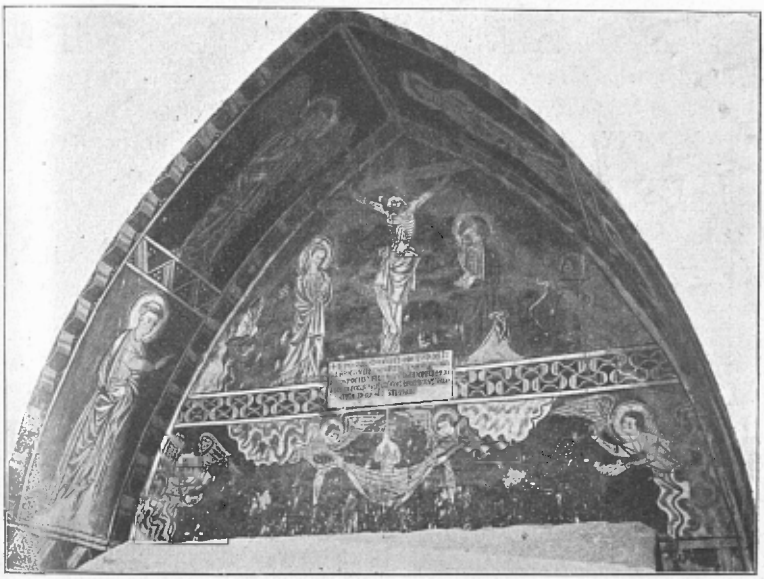

FOCES: PINTURES MURALS EN LO SEPULCRE D'ATHÓ DE FOCES

ció a dita ordre, que hi tinguessin un comanador y tretze frares preberes, hu d'ells ab titol de prior. Havian de vestir a tretze pobres lo dia de Sant Miquel. Lo bisbe d'Osca, Solà, hi afegí a tal donació les iglesies de Huerto y de la Yedra[2].

En 1260 (28 de Juliol) Eximen de Foces signà les negociacions per lo mullerament del infant primogènit Pere, ab Constança de Sicilia.

Athó de Foces, en 1269, era procurador reyal en Aragó[3]. Quan

1) *Enajenaciones del Real Patrimonio en Aragón*, A. C. A.

2) P. Ramon de Huesca: *Teatro histórico de las iglesias de Aragón*, vol. VI, plana 233.

3) BUTLLETÍ DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, vol. XVIII. plana 209.

morí a Barcelona, nostre monarca Anfós II (17 de Juny de 1291), Athó s'hi trobava present, essent hu dels tres representants del reyalme d'Aragó qui anaren a Mallorca a esperar al successor

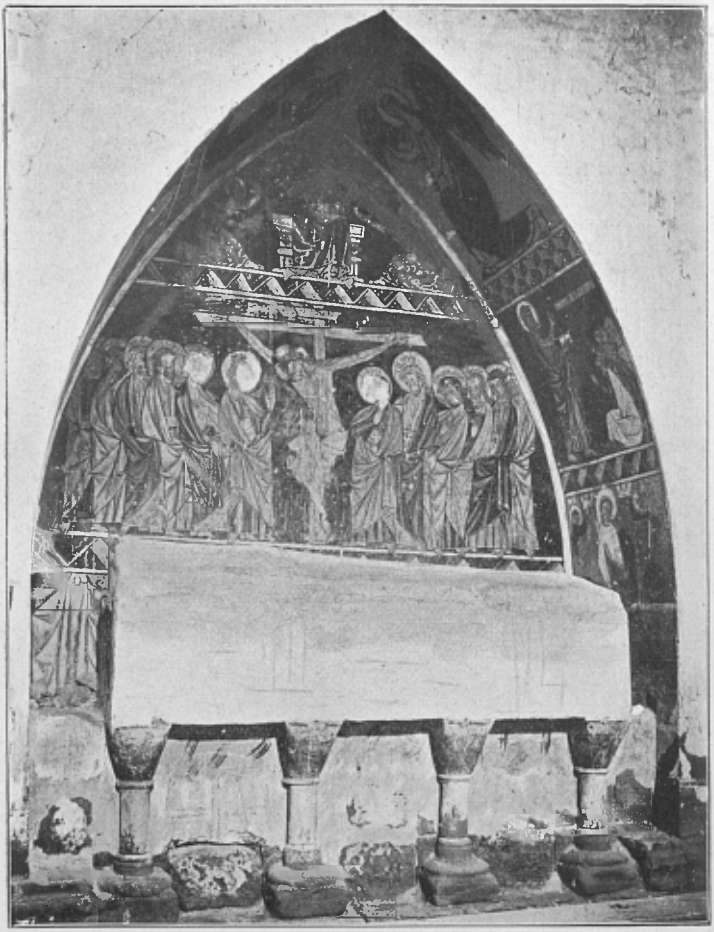

FOCES: SEPULCRE AB PINTURES MURALS DEL SEGLE XIV

Jaume II, y ab qui s'ajuntaren lo 6 d'Agost de 1291. Segons la sua làpida sepulcral, morí lo 19 de Setembre de 1302[4].

4) Fa notar, lo P. Ramon de Huesca, que hi ha una errada en l'epitafi d'aquest cavaller, puix lo 19 de Setembre s'esqueya en dimecres, en l'any 1302, y no pas en dilluns segons se llegeix en dita làpida.

Eximen de Foces seguia, en 1320 (25 d'Octubre) al infant Anfós: en 1322 (20 de Maig) signà la erecció del comtat de Ribagorça[1].

Athó de Foces, en 1322 (6 de Setembre), seguia al infant primogènit Anfós[2] y en 1328, aquest, ja Rey, l'armà cavaller.

Artal de Foces, en 1343, seguia al Rey en la expedició de

FOCES: DETALLS DE LES PINTURES MURALS D'UN DELS SEPULCRES DE SANT MIQUEL

Mallorca, ahont fou armat cavaller per Pere *lo Cerimoniós*. Casà ab Sibilia de Fortià, la que, al quedar viuda, tornà a casar ab lo predit Monarca y l'abandonà en sos ultims dies[2].

Athó de Foces, en 1344, en guerra ab la familia Azlor, combaté y prengué lo lloch d'Arinyo. Per aquest excés, lo Rey li seqüestrà los bens, promoventse seria qüestió de competencia ab lo Justicia. Era Justicia un parent dels Foces, y estava aparellada forta conflagració a Çaragoça, puix hi tenia molts y bons valedors.

Lo castell de Foces, en lo segle XV, passà a poder dels Urrea.

1) *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, any 1909, planes 11 y 14.

2) *Diario de Barcelona* del 6 Maig 1909 (edició tarda).

En 1440 (20 de Janer), Lope Ximenez d'Urrea enclogué a Foces en una gran circumscripció jurisdiccional de que lo Rey li n'otorgà lo mer y mitg imperi y jurisdicció civil y criminal alta y baxa. Eren, aquests pobles y llochs, los de Argamesa y Yvieca, poblats y habitats, y los de Foces y Castellnou, llavors despoblats y deshabitats; lo terme de Novales, que pertanyia a Joan Marcel; lo del Pueyo, que era d'Eximen del Pueyo; Fanyanas y Alcalà, proprietat de la mitra Oscense. A més d'axò s'hi llegeix que los llochs de Yvieca, Foces y Castellnou, que formaven una sola gleva, limitaven ab

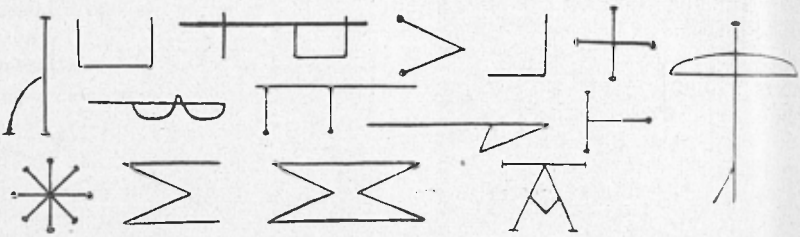

FOCES: SENYALS DE PICAPEDRERS EN LES PARETS EXTERIORS DE LA IGLESIA

Liesa, proprietat de Joan López de Gurrea; ab Gotor, Bascues, Casvas, proprietat de la prioressa del monestir de Casvas; Arbanies y altres verídiques y certes confrontacions[1].

Lo sepulcre del cavaller Athó de Foces, al qual se pertany l'inscripció abans reproduhida, està a un extrem del creuher, al costat de la epístola. En lo timpà s'hi representa a Jesús clavat en la creu, ab les dugues Maríes. Dessota, dos àngels aconduexen una ànima al cel. En la volta dels dos archs, completen la decoració

1) 1440 (20 Janer). Diu lo document: «in locis de Argamesa et de Yuiecha populatis et habitatis, in locis de fozes de Castronouo inhabitatis et depopulatis, terminis territoriis et pertinenciis ipsorum et cuiuslibet illorum» «Quequidem loca sita in Regno Aragonum, certis titulis possidebat Miquael de gotor quondam et nunc eius hereres et successores in eis confrontata videlicet dictus locus de Argamesa cum termino loci de Noualles qui esse dicitur Joannes marcel, et cum terminio loci de Pueyo qui esse dicitur Himeni de Pueyo, et cum terminis locorum de Fanyanas e de Alcala que esse dicuntur mense Episcopalis Oscencis et dicta loca de Yuiecha fozes et Castellnou confrontantur cum terminio loci de Liesa qui esse dicitur Johannis lopez de gurrea et de gotor et cum terminis locorum de bascues et de casuas que esse dicuntur Priorisse ac monialum monasterii de Casuas et cum terminio loci de Arbanies et aliis verioribus et cercioribus confrontacionibus». (R. 2770, f. 164, A. C. A.)

policromada dos àngels y dos sants. Pertany al segle XIV, de consemblant manera que un segon sepulcre policromat que·s troba al altre extrem, en la part del Evangeli, y que desconexem a quin personatge de la metexa familia podrà pertànyer.

La forma d'aquest segon sepulcre es igual a la del primer, pro sa decoració es superior. Lo lloch preferent, també l'ocupa Jesús crucificat, voltant-lo los apòstols. Damunt, en lo timpà, està simbolisada la gloria del Senyor. En la volta de la arcada hi han representats àngels y passatges de vides de Sants. Són remarcables, en la part de l'esquerra un àngel, Sant Francesch, una Santa Catherina, simbolisada aquesta ab la roda y la palma del martiri; y en la de la dreta, un àngel y Santa Margarida, coronada per dos àngels, y un Sant Joan Baptista, que, ab lo llibre dels Evangelis a la mà, ensenya al poble.

La volta de la iglesia presenta remarcables unes ménsules esglahonades que aguanten l'arch principal segons ja ho ha fet notar En Lampérez[1].

Examinades detingudament les parets exteriors de Sant Miquel de Foces, hi vegerem que quasi totes les sues pedres, presenten senyals de picapedrers. Anotarèm les variants que·ns fou possible examinar.

Comparades ab les setanta y tantes senyals diferents que s'han apreciat en lo proper castell de Montçó[2], sols una n'hi ha d'igual, la que figura una M ajeguda.

A més, en la cara de Mitg-jorn hi ha un curiós rellotge de sol, sobremuntat d'una creu, gravat en dugues pedres.

Llegim, en altres carreus d'allí prop, los anys *1700* y *Año de 1706*, sens poder dir lo que commemoren aytals dates.

Dalt d'un turó vehí, hi han les runes del castell de Foces, faltades de fragments arquitectònichs. Suposem que les pedres del castell serviren un jorn per construir lo monestir de frares de Sant Joan de Jerusalem, que·s diu hi havia hagut junt a la iglesia de Sant Miquel y del que tampoch ara n'hi ha res en peu.

La veu popular se complau en suposar residencia dels templers a la mansió senyorial dels Artals y Eximens de Foces.

A Foces y a Yvieca, fou vella costum commemorar la diada de

1) V. Lamperez y Romea: *Historia de la arquitectura cristiana española en la Edad Media* (Madrid, 1908), vol. I, fig. 231, pl. 685.

2) M. Pano: *Signos lapidarios del castillo de Monzón*, publicat en *Boletín de la R. Academia de la Historia*, vol. XL, pl. 419.

Sant Jordi. Darrerament encara, en aytal dia, s'anava en romiatge al famós santuari dedicat als Sants Cosme y Damià, en la serra de Guara. Costen de perdre-s les tradicions patries.

FRANCESCH CARRERAS Y CANDÍ

(Continuarà)

L'ESPECTRE DE BROCKEN ALS PIRENEUS ORIENTALS

Y què es, el Brocken?—» ens demanaven els joves escolars que per primera vegada sentien aquest nom de consonancia tudesca, ben a propòsit pera evocar en son esperit el record d'alguna misteriosa llegenda de més enllà del Ren.

El Brocken es el cim més enlairat (1,141 m.) de les montanyes del Harz. Junt ab diferents pics veïns, l'Ilsenstein, l'Heinrichshöhe, l'Elend, constitueix el maciç del Blocksberg, isolat entre les planuries de l'Elbe y del Weser, que dominava en altre temps el gran y frondós bosc tant conegut dels geògrafs grecs. Es el Canigó de l'Alemanya del Nord.

Encar que d'altituts ben diferents, aquests dos pics tenen, realment, més d'una cosa de comú: tots dos han sorgit d'un mateix període geològic; tots dos amaguen, per llurs vores, inagotables riqueses mineres, conegudes desde èpoques remotes y l'explotació de les quals ha ocasionat malauradament l'aterrament de les espesses y benefactores boscuries que'ls protegien; tots dos, condensadors d'emanacions marines, aportades al primer pels vents del N., al segon pels vents de l'E., sofreixen cada any de generals nevades que vénen a activar, en l'època del desglaç, el treball de desgregació de llurs cims alterosos. Es per això que, després de l'època de llur ressorgiment, la continua y intensa neteja de llurs cims ha acabat per posar al descobert el llur sòcol granític y per allisar les llurs bases en els aluvions erosius que formen les planes que'ls envolten. No obstant, el nostre Canigó, traient nou vigor de les ones d'energía telúrica que té encar en reserva la nostra mar mediterrania, pogué reconquerir, poc abans de l'aparició de l'home sobre la terra, el domini aeri que, com son germà, s'havia deixat arrebaçar de mica en mica per l'inevitable acció del temps.

Aquests dos gegants posseeixen cada un el seu refugi: el Brockenhaus es el del primer; el Xalet dels Cortalets el del segon. Mercès an

ells, l'excursionista pot trobar-se a trenc d'auba, o romandre fins al cap-vespre, al cim d'aquests hermosos miradors pera contemplar els meravellosos efectes d'òptica que acompanyen, en aquestes altituts, la sortida o la posta del sol.

Desde lo alt del primer se domina una gran plana enlairada de més de 220 k. Desde·l segon se disfruta, baix l'intensa claredat del sol del mig-dia, d'un panorama grandiós que vers orient se perd en l'horitzó indefinit de la mar blava, y que, de N. a S., s'extén desde l'antiga Nimes a la moderna Barcelona per sobre les planes assoleiades del Rosselló y de l'Empordà.

Desde les passades èpoques històriques el Brocken ha sigut teatre de successos meravellosos. En el seu cim se veuen encara els blocs granítics coneguts ab el nom d'*Altar de la bruixa*. Una font fresca y transparent s'anomena *la Font magica*, y, per son veinatge, el poble hi va a cullir l'herba del Brocken: la flor de la bruixería.

En el maciç del Canigó, nosaltres hi tenim *els tovallons*. Se coneixen ab aquest nom, en els contes de fades, aquells blocs calcaris, sobre·ls quals tant han disentit y disentiran els geòlegs rossellonesos, si no volen donar crèdit a la llegenda que·ns els presenta com tovallons petrificats que les encantades abandonaren a l'oir el toc de l'*Angelus*. Y es en les vores misterioses dels gorgs, y en els llisos agrupaments de plantes y roserars boscans que·ls nostres intrèpits alpinistes van a cercar el blanc jonquill del Canigó.

Aquests pics meravellosos han tingut cada un d'ells el seu poderós dramaturg. Gœthe en sa obra mestra, Heine en ses *Impressions de viatge*, canten el Brocken y l'Ilsenstein, llurs bruixes y llurs princeses. Jacint Verdaguer en son deliciós poema *Canigó*, y actualment Cassimir Soullier en ses místiques *Llegendes del Canigó*, celebren, a qui millor, les heroiques cavalcades contre l'Infidel que han fet ressonar nostres pregones y fresques valls.

Es a travers dels penosos viaranys del Blocksberg, en la primera nit de Walpurgis, que Mefistòfil, al peu del cavall, guiat per un foc-follet, condueix a Faust al cim del Brocken, on ballen y·s remouen tot un aixam de bruixes y esperits perversos. Y es allí, a la llum dels focs d'un mussol sospès sobre l'Ilsenstein, que Faust percebeix, vagant pels aires, l'imatge indecisa y sens vida, el màgic espectre, de sa pobra Marguerida.

Però es en el Canigó, l'Olimp de les fades, que Gentil, el temerari hèroe de Verdaguer, vola, emportat per vigorós corcer ab peus d'isard, pera arrabaçar a les fades el mantell d'armini, talisman d'infinita poixança. Y es desde allí que, oblidant sos devers de cavaller, se deixa

enlairar sobre ·l carro volador de la fada encantadora, que ha pres les apariencies de Griselda, la sobirana del seu cor.

Un dels atributs misteriosos del Brocken es el curiós fenomen òptic conegut ab el nom de *Espectre del Brocken*, que consisteix en l'aparició repentina, sobre la boira, d'ombres humanes de proporcions gegantesques y perfils esfumats, rodejades sovint d'aurioles colorades y esplendoroses. Aquestes ombres apareixen, tal com els espectres fantastics, sobre tot a l'hivern, a la sortida o a la posta del sol, a un observador col·locat entre ·l sol y la boira. Aquesta condició essencial se troba quasi diariament realitzada en el Blocksberg, la base del qual desapareix matí y tarda baix la flonja mar de núvols que va a batre sos costats.

Quan, en temps passats, els saxons refractaris al cristianisme, que vivien en la plana, pujaven, per sobre ·ls nuvols, a adorar en secret el llur ídol, a qui havien aixecat altar al cim del pic, aquestes ombres extranyes devien certament pendre un gran lloc en els misteris de llur religió. Y no hi ha que dubtar que en aquestes fantasmagòriques aparicions s'ha de cercar l'origen de les antigues llegendes en les quals va inspirar-se Gœthe.

Fins an aquests darrers temps, els pintors de nostres montanyes (els sols observadors de les altes regions abans de la creació del tipo pireneista), no sembla pas que prestessin gran atenció an aquests efectes d'òptica. No obstant, quan en Verdaguer, en son poema místic y descriptiu, posa en boca de la princesa del Canigó, al oferir son amor y son trono a son imprudent captiu, les paraules següents:

«. . . . . .
a cap fin les boirades humils besen lo peu;
. . . . . .
més alt sols està Déu.
Oh! mira mes companyes com a enjoiarte volen
en carros de boirina de polsaguera d'or;
. . . . . .»

¿no creurieu reveure en el Canigó les ombres del Brocken revivificades baix l'ardent sol del Rosselló? Es ben probable que·l poeta hagués sentit parlar de les imatges de la boira.

El fenomen òptic conegut vulgarment per *espectre del Brocken*, designat per Keller ab el nom de *nebelbild* (imatge de la boira) en la seva descripció del Righi, anomenat pels anglesos *circular rainbow* (arc de Sant Martí circular), observat y descrit per Ulloa en son viatge al Perú ab La Condamine, senyalat a París y a Roma y a altres llocs, se classifica dins l'òptica meteorològica en la categoría de feno-

mens anomenats *antèlits*. Es dins d'aquesta classe que figura·l nostre arc de Sant Martí.

L'observació més antiga que·s coneix de l'aparició d'ombres auriolades en nostra regió, es en la descripció del capità Ratheau, en el *Butlletí* de la «Societat Agrícola Científica y Literaria dels Pireneus Orientals», de 1863, reproduida després en l'*Anuari* del «Club Alpí Francès», del 1896, pàg. 302. Se trobava — diu ell — ab quatre companys al cim del Canigó, entre tres y quatre de la tarda. Sota d'ells una viva nuvolada pujava del bosc de Balatg. De cop, llurs ombres se projectaren sobre·l núvol rodejades d'una auriola, d'un veritable arc de Sant Martí, d'una amplitut de 270° y tallada solament per l'ombra de la montanya. Pera·l capità no·s podia tractar més que d'un veritable arc de Sant Martí circular, ab la seva successió ordenada de colors, que anaven del vermell al violeta a partir de l'interior. Sembla, en efecte, si fos així, que·s tracta de l'arc secundari, de l'arc de Sant Martí ab defecte o falta de l'arc principal. Ab tot, l'observador pot reconèixer que·l diàmetre de l'arc era massa petit, inferior, penso jo, a 104°, diàmetre de l'arc secundari de l'arc de Sant Martí. D'aquí trec la conclusió que hi ha error d'interpretació o d'observació en l'ordre dels colors.

Aquest fenomen va ser observat igualment, desde·l mateix pic y a la mateixa hora, per nostres consocis Pròsper y Georges Auriol y Jacques Maderon, el 14 de Juliol de 1886.

La ressenya de nostra darrera excursió (19 Desembre 1909) demostra que no es pas necessari enlairar-se tant amunt pera poder admirar en nostre país aquest fenomen òptic.

Nostre objectiu era la Torra de la Massana (812 ms.). Nosaltres caminavem feia estona per entre la boirada, poc densa al principi, es veritat, més regalant-nos algunes grosses gotes que·ns inspiraven series inquietuts. A la Torra no tinguerem més que una espessa calitja de globuls de molt petites dimensions, com vaig poder observar al prendre la temperatura.

A les onze, sobre la terraça de la Torra, vaig notar 6° sobre zero. Una mica de blavor a nostre zenit ens feia esperar que ab alguns metres més estariem sobre ·ls núvols. No podent, per manca d'aero, remontar-nos, tal com nostre col·laborador el Dr. Amans, per sobre la nuvolada, prenguerem la prudent resolució d'esmorzar tot esperant que una oportuna bufada de tramontana vingués a esclatar a nostres peus, oferint-nos l'espectacle, sempre impressionador, de la mar de boires.

Estavem a l'acabar, quan un cop de xiulet se va fer oir. Era·l pre-

sident de nostra Secció de Fotografía, Paulin Testory, sempre a l'aguait de lo inèdit, que·ns cridava sobre la terraça. Com si s'aixequés una cortina màgica, el núvol se destría, desfet per mil raigs d'un sol radiós y brillant. A l'E. apareix, sobre l'abrillantada blancor dels núvols que·ns cobreixen la plana, un majestuós illot polar inundat per raigs d'or y vermell. Es el nostre Canigó! La claredat extraordinaria de l'atmósfera ·ns el fa aparèixer, a pocs passos de nosaltres, ab una meravellosa grandesa. Tot de cop un crit s'oeix: «—L'espectre del Brocken!» Nostre cap d'excursió l'ha reconegut: es pera ell, com hem dit, una vella coneixença.

A la part oposada del sol, a un centenar de metres de nosaltres, sobre la boira que passa per entre la carena y la terraça de la Torra, ont estem reunits, apareix una auriola lluminosa de vius y encesos colors: es l'apoteosi final d'un espectacle fantàstic. La sorpresa y l'extasi ·ns impedeixen apreciar sos detalls. «— Sembla un llum d'auto!», exclama ab justesa un de nostres escolars, fixat, sens dubte, en el fenomen de les corones o cercles que·s produeixen al voltant d'una claror lluminosa en temps de boira.

L'auriola que teniem a l'enfront estava constituida per un sistema de tres anelles concèntriques, de vius colors, oscades en llur part inferior per un angle ombrívol el qual vertiç semblava sobremuntat d'ombres movibles. Ben prest reconeguerem, a l'aixecar els braços, que·s tractava senzillament de nostres propries ombres lleugerament agrandides, reconeixent cada espectador la seva al mateix centre d'aquella auriola. L'angle negre no era més que l'ombra de la terraça de la Torra. A la dreta ·s projectava igualment l'ombra de la Torra, encar que visible a fòra de l'auriola que avançava sobre ella.

El centre estava ocupat per una zona circular, lluminosa y molt brillant, esfumada, vers l'exterior, d'un blanc grogós a taronja y a roig, vorejat d'una orla carnejada. Aquest conjunt constituia l'anell central. Venia després un cercle format de blau violeta, de groc y de vermell; després altre més gros d'un bell verd-blau, vorejat exteriorment, com l'anterior, de groc y de roig pàlid. Alguns de nostres escolars sembla havien percebut un quart anell feble y passatger, bastant distant dels precedents. Seria l'arc blanc o cercle d'Ulloa! En quant a mi, no·l vaig ovirar, absort com estava en la contemplació de les corones centrals. El conjunt dels tres cercles o anells ens sembla tenien un diametre d'uns 12° aproximadament. El fenomen durà mentres la boira estigué sobre ·l coll; persistint quan, reduida aquella a lleugera calitja, deixà percebre ·l terrer ombriu y ondulós dels rocatams del darrera.

Tal es el fenomen que·ns tingué encantats durant tres o quatre minuts. A l'O. una boira lleugera s'havia ensenyorit novament de l'atmósfera; la mar de núvols de dispersava, y el Canigó s'havia allunyat.

«—Sou ben bé del Migdia—diran nostres colegues de les boires del Nord:—l'entusiasme us es fàcil: vos haveu extasiat senzillament enfront d'un arc de Sant Martí circular doble!»

Segurament,—els respondrem—tenint la facilitat y el gust, al qual vos convidem coralment, d'enlairar-nos per sobre les boires de les planes y les bromes de la vida, pera vigoritzar nostre cor y nostre esperit entre l'atmòsfera radiant y vivificadora dels alts cims, ens pot ser fàcil admirar l'espectacle de l'arc de Sant Martí circular; però no es pas aquest el cas d'avui.

En primer lloc, si fos així, el diàmetre del primer arc colorejat hauria sigut al menys de 40°; a més, un arc de Sant Martí ben format de colors, ha de començar en son interior pel violeta, y sobre l'arc secundari s'hauria observat una serie de colors del roig al violeta. Nosaltres res vegerem de semblant. Considerant el cercle central com un anell en el que·ls colors interiors, blau y violeta, serien esmortuits vers la claredat del centre, crec poder considerar l'auriola com formada de tres anells concèntrics oferint una mateixa disposició de colors a partir de l'interior desde·l violeta al roig.

El fenomen que nosaltres havem observat no té, doncs, de comú ab l'arc de Sant Martí, sinó l'ordre dels colors y la situació de l'observador entre·l sol y els núvols. «—Allavors,—ens replicaran els curiosos—¿quines són les raons de les diferencies en els efectes?

Els savis que desde temps han analitzat aquests fenomens d'òptica meteorològica, vos diran que l'arc de Sant Martí es degut a la reflexió y a la refracció de la llum en l'interior de les gotetes de pluja, y que·ls colors són tant més vius com més grosses són aquestes; mentres que les aurioles provenen de les inflexions o desviacions de la llum sobre·l contorn dels glòbuls de la boira quan aquests són molt petits y sensiblement d'igual grandaria. Nosaltres precisament havem fet constar que aquesta condició era completa en la boira de la Massana.

Ells vos diran, també, que·l fenomen de les aurioles pot molt bé observar-se per reflexió (era·l nostre cas: l'objecte reflector era la boira), o per transparencia (fenomen de les corones solars, y dels llums d'auto, en temps de boira); més, a tot això, ont es l'espectre?

Ja he confessat que, fent d'espectre, no vegerem més que les ombres de nostres testes, y no he pas fet remarcar que elles s'haguessin

presentat fantasmagòricament. Es an el Canigó, nostre Brocken, que se l'ha d'anar a cercar. Llegiu:

«Vaig sortir del Xalet dels Cortalets cap a les dugues de la tarda del dia 20 d'Agost de 1907 — m'escrigué nostre intrèpid consoci Laurent Durand— ab l'objecte de passar el *glacier* ab nostre grupo, format de nou persones, de les que tres eren senyores, a fi d'intentar l'ascenció de la Pica per la Bretxa Durier. En el *glacier* la temperatura era molt freda, y, quan arribàrem al peu de la xemeneia, vam ser sorpresos per una forta ventada del SO., molt violenta y freda, que escampava y portava les boires per sobre y per sota nostre ab vertiginosa velocitat. El gran mantell de boires era, no obstant, a l'obertura de la Bretxa Durier. El sol era pàlid, encobert pels núvols, que de tant en tant se destriaven deixant caure una lleugera pluja fina y glaçada.

»A l'arribar a la Pica eren les cinc y mitja. Sols se destacava·l cim per sobre la boirada: res a sos peus se veia. L'ombra de la Pica era projectada sobre la cortina de núvols que·s trobaven a sota, a una distancia d'uns 200 metres aproximadament.

»Posats sobre la barraca y al cim de la carena, nosaltres varem adonar-nos de les projeccions enormes de nostres figures. La projecció d'aquestes ombres tenia una alçada de més de 20 metres, era relativament nèta y de contorns suaus y colorejats; y, a causa de les ratxes de pluja, apareixien enquadrades dins un arc de Sant Martí.

»Nosaltres vam divertir-nos per una estona gesticulant y movent-nos ridícolament. Els qui·s trobaven presents se varen interessar força per aquesta sessió d'ombres de nou genre.»

Heus-aquí com els rossellonesos tracten lo sobrenatural: ells s'hi diverteixen!

Y mentrestant, estimats consocis, amics llegidors que alguns tocs d'artritisme, o la peresa, mantenen a l'ombra captivadora y pèrfida de nostres gegantins platans, ¿voleu conèixer la recepta de l'espectre del Brocken? Si heu tingut el coratge de seguir-me fins aquí, jo us la donaré a tall de remerciament.

Es de nit, y la boira envolta la vostra casa de camp. Vostres convidats vos ofereixen una vegada més, al voltant d'una taula ben il·luminada, llurs proeses sens igual. Truquen (un que està en l'intríngulis de la cosa): aneu a obrir, y bruscament se redreça enfront vostre, com sortint del fons que amaga la boira, una forma de dimensions fantàstiques, una ombra voltada de corones y aurioles blanquinoses. «—Es Sant Hubert que ve a presidir nostres festins — diran els místics.» «—No —respondran els forts: —es l'ombra de la boira es l'espectre del Brocken.» Y ells tindran raó.

¿Voleu, també, oferir a vostres infants o a vostres amics l'espectacle màgic dels anells colorejats? Preneu un troç de vidre, empolveulo ab una pols de grans petits y tant iguals com sia possible (de fècula o, millor, pols de licopodi), interposau-lo a braç extès, entre vostre ull y el sol o altre objecte lluminós, y podreu contemplar a vostre gust el fenomen de les corones. Ell es tant més bell com més baix sia ·l sol sobre l'horitzó; ell surt millor si part del sol es amagat per l'angle d'un mur o les branques d'un arbre. Si mireu al sol per reflexió, això es, col·locant-vos entre ell y el vidre que us fa de mirall, obtindreu, si les cares del vidre són ben planes, una magnífica reproducció de l'auriola que vam contemplar a la Torra de la Massana. La pols fa de boira. L'unic inconvenient es que vostra sombra sobre la placa (l'espectre del Brocken), molt grossa en relació a l'auriola, la tapa en part. Ab l'imaginació, tal com ho fan inconscientment els observadors de l'espectre del Brocken, poseu la vostra ombra, que es a 60 centimetres de vosaltres, sobre ·l mateix pla que l'imatge del sol, que es a l'infinit: allavors li atribuireu dimensions fantàstiques, dimensions de 20 metres, com féu nostre amic Durand.

Mentrestant teniu ja·l secret de l'espectre del Brocken: coneixeu ja la seva subjectivitat.

O. MENGEL

(Traduit del *Bulletin de la Section du Canigou.*)

EL PRIMER APLEC EXCURSIONISTA CATALÀ

DESDE fa molt de temps se venia parlant de la necessitat de celebrar una festa de germanor que acoblés en un dia y en un lloc determinat a tots els excursionistes catalans. Lo que era un desig y una aspiració serà prompte una realitat. La veu llançada públicament per D. César A. Torras en el seu discurs inaugural d'enguany, y recullida després per altres en diversos llocs y en aquestes mateixes planes, ha sigut acullida per la Junta Directiva del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, que s'apressa a convertir aquell general desig en viventa realització.

Heus-aquí la circular o crida que s'acaba de publicar:

«El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, a l'ovirar arreu de nostra terra nàixer cada jorn y créixer ben ufanosos nous rebrots de l'arbre de l'excursionisme que en l'any 1876 uns quants preclars patricis plan-

taren amorosament en la nostra comtal ciutat, ha sentit fretura d'estrènyer els llaços que a tots ens han d'agermanar com a devots pelegrins de l'Art y de la Patria que anem fent y seguint el nostre romiatge per tots els endrets y encontrades de la catalana terra. An aquest fi, pera millor coneixe-ns y benvoler-nos, ha organitzat la celebració d'un *Aplec excursionista català* que tal volta podrà ser el fonament y el punt de partida pera obres de més empresa, pera la celebració d'actes y reunions successives en que poder tractar d'assumptes y qüestions d'interès pera tots nosaltres y que constitueixen la tasca y finalitat eminentment educativa y patriòtica de l'excursionisme català.

»Entenent que era aquesta una necessitat generalment sentida, una idea que desde temps niava en la pensa de molts de nosaltres, la Junta Directiva d'aquest CENTRE EXCURSIONISTA ha acordat portar a la realització aquella idea, creient podia comptar ab la cooperació de totes les societats y agrupacions excursionistes de nostra terra.

»An aquest fi, el CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, crida a tots els socis pertanyents a centres, societats y seccions excursionistes escampades per totes les encontrades de nostra patria, y a totes les agrupacions d'excursionistes dels llocs en que no hi hagi establerta o constituida cap entitat d'aquesta naturalesa, a fi de que tots ells assisteixin en el major nombre possible a l'APLEC EXCURSIONISTA CATALÀ que se celebrarà 'l dia 26 *de Juny corrent*, en el renomenat MONASTIR DE POBLET, lloc escullit en recordança de passades grandeses y per escaure-s en aquest any la commemoració del V Centenari de la mort del rei Martí l'*Humà*, darrer brot de la reial niçaga del Casal de Barcelona, que a son redós féu construir l'hermós palau gòtic, quals ruïnes encar se conserven y en elles trobaren repòs les seves sagrades despulles.

»Allí esperem retrobar-nos tots els excursionistes catalans, sadollats d'un sant esperit de germanor y pensant tant sols en l'obra y la finalitat que vénen perseguint coratjosament totes les associacions excursionistes que cal arrelar cada dia més en el terrer de la nostra aimada Catalunya.

»Allí espera trobar-vos a tots, rublerts de bons sentiments y belles pensades

»EL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.»

NOTES. — Se prega que totes les entitats o agrupacions que vulguin concórrer a dita festa envihin lo més aviat possible la llur adhesió, fent constar el nombre de socis que pensin assistir-hi. Cal, siga com siga, que totes les adhesions arribin per tot el dia 20 del corrent mes.

— Igualment se prega a totes les entitats y agrupacions excursionistes que se serveixin designar un delegat especial pera concórrer a dit acte y portar la veu del respectiu agrupament.

— Pera anar a Poblet pot sortir-se de nostra ciutat ab el tren de la via de

Vilafranca de les 5'08 h. del matí que arriba a l'estació de L'Espluga a les 9'53, podent-se retornar al mateix dia. Igualment pot fer-se dita excursió desde Lleida y Tarragona ab els trens que surten, respectivament, de dites poblacions a les 5'30 h. y a les 7'37 h. del matí.

— Ab motiu de dita festa se celebraran diferentes excursions per aquelles encontrades, havent-n'hi una d'oficial organitzada pera fer l'itinerari del Vendrell, Vilarodona, Santes Creus, Valls, Montblanc, Pla de Rojals, Montanya de La Pena y Poblet, que s'efectuarà durant els dies 24 y 25 del corrent; y altra vers Reus, Ciurana, Cornudella, Montsant, Ulldemolins, Prades y Poblet, que tindrà lloc en els mateixos dies.

— Pera més detalls, adhesions, inscripcions a dites excursions y dinar de germanor que se celebrarà a Poblet el dia 26 a les dotze del dia, dirigir-se a la Secretaría del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA (carrer del Paradís, 10, principal).

No dubtem que dita crida serà oïda y de que per tot ressonaran veus amigues d'encoratjadora resposta. A la joia de passar un dia d'esplai a redós d'un dels més bells monuments de la nostra terra, agermanats per uns mateixos sentiments y aspiracions, hi haurem d'ajuntar, els que hi assistim, la satisfacció, d'haver complert un deure procurant posar la primera pedra d'aplecs o reunions successives pera tractar de coses y interessos generals relacionats ab l'excursionisme català.

CRÒNICA DEL CENTRE

MAIG DE 1910

EXCURSIONS

A LA COMARCA DE L'ALT LLOBREGAT. — Tal com haviem anunciat, durant els dies 14, 15 y 16 d'aquest mes va realitzar-se dita interessant excursió, ab assistencia d'una vintena de senyors socis junt ab el president y altres dos associats del «Centre Excursionista de la Comarca de Bages».

El primer dia feren nit a Manresa; y, responent a l'invitació de la Junta Directiva de l'expressada entitat, varen passar a visitar el seu estatge, ont va celebrar-se una interessant vetllada, en la qual, després de projectar-se una esplèndida colecció de clixes fotogràfics, l'Esbart Dançaire de la Secció Folklorica del propri «Centre» va executar ab tota exquisidesa diferents ballets populars catalans.

L'endemà s dirigiren nostres companys a l'estació y mines de Fígols, ont foren amablement rebuts per l'enginyer d'aquella important explotació, don Lluís Suárez, el qui ls acompanyà constantment, tant en la llur visita a l'interior de les mines com en la de les diferents instalacions y dependencies anexes. A la tarda seguiren cap a Guardiola-Bagà, d'ont, en carruatges, anaren a la Pobla de Lillet. Allí foren rebuts per nostre soci delegat, l'entusiasta excur-

sionista Sr. Planas, el qui havia ja cuidat tot lo referent a l'estatge dels excursionistes.

El dia següent el destinaren a anar a les pintoresques Fonts del Llobregat, les qual brollaven força copioses, degut a les fortes pluges darrerament caigudes en aquella comarca. De retorn visitaren la notable fàbrica de la Companyía d'Asfalts y Ciments Asland, situada en el Clot del Moro, acompanyant-los-hi·l majordom encarregat de la mateixa. A la tarda desferen el camí fins a Manresa, ont feren nit, retornant al sent-demà a Barcelona, molt complaguts de l'excursió y molt agraits a les atencions rebudes, principalment del Sr. Olano, propietari de les mines de Fígols, y de la Direcció de la fàbrica abans esmentada, que pogueren visitar ab tota cura y deteniment.

ALS CINGLES DE TAVERTET Y RIERA DE LA GORGA.—Durant els dies 15 y 16 va realitzar-se aquesta altra important excursió, ab assistencia dels socis Srs. Amat, Barenne, Barnola, Miret, Puget, Roig (Joan y Gabriel), Santamaría y Vidal, que·l dia anterior havien anat a fer nit a Vic, punt de partida pera la mateixa.

A primeres hores del diumenge, dia 15, sortiren els nostres companys, en una jardinera, cap a Manlleu y Sant Martí Sescorts, arribant fins a la Teuleria, que·s troba propera a la carretera de Roda. Desde allí·s dirigiren a peu, per la torrentera de Rocallisa, cap a les vores del Ter, pera contemplar el pintoresc conjunt de Sant Pere de Casserres, dalt l'encinglerada llenca montanyosa que avança vers el riu. Retornats a la Teuleria de Sant Martí, y passant per la Caseta del Pont, seguiren la vora esquerra del torrent de Sant Martí fins al seu aigua-barreig ab la riera de La Gorga, admirant a son pas els notables y pintorescos salts del Cabrit y Gros, que oferien un bell cop de vista, degut a l'abundancia d'aigua que portava aquella torrentera. Seguint la dita riera de La Gorga, nascuda en els colls del Bram y de Comajoan, en les serres d'Aiats y de Cabrera, se dirigiren nostres companys vers l'ermita de Sant Pere Pescador y Molí de La Gorga, arribant novament a la vora esquerra del riu Ter, que seguiren aigua avall cap a Sant Vicenç, antiga dependencia de Casserres, y Coll Formic; y, passant per la casa de dit nom, atravessaren el torrent que davalla de Sant Bartomeu de La Gorga, començant a pujar per la serra prop de cân Baucells, pera salvar l'entall que dóna entrada al Ter a la petita y hermosa vall de Sau, la qual oviraren desde·l coll y casa de Santa Cilia. Desde allí, gaudint de bell panorama sobre les Guilleríes y cinglateres de Tavertet, coronades pel cim de La Força, se dirigiren a dit poble passant per les importants cases d'El Noguer y La Paradeda y pel molí de Tavertet, prop d'un bonic saltant. Aquella tarda l'invertiren en visitar el poble, situat a 800 metres d'altitut, dalt la carena y planell de la cinglatera que, despresa del maciç de Sant Llorenç de Dos Munts, cau a sobre·l Ter, prop de Vilanova de Sau.

L'endemà, seguint sempre per la vora de les cingleres de Tavertet, de l'Avenc y de Pla Boixer, y tenint al bell dessota y a l'enfront el pla de Mondois, la ribera de Sant Joan de Fàbregues, l'Agullola y el Far, revoltaren vers al NE. y N. cap a la casa y fageda de Rajols, deixant a la dreta·l camí de Rupit y el pla

de Collsacabra, pera pujar a dalt del serrat de Coll-ses-Viles, continuant fins a la barriada de cân Tonigròs. Desde aquest lloc baixaren a retrobar la riera de La Gorga, visitant l'hermosa clotada y saltant de La Foradada, desde ont, passant per la casa de Matavera, arribaren al poble de L'Esquirol o de Santa María de Corcó, donant per acabada aquesta pintoresca excursió al dirigir-se a Manlleu pera agafar el tren que va retornar-los a nostra ciutat.

SESSIONS Y CONFERENCIES

COSTUMS DE L'EDAT MITJANA.— El dia 6, el nostre benvolgut consoci D. Daniel Girona y Llagostera, va donar una interessant conferencia sobre 'l tema que capça aquestes ratlles. Se referí, en ella, a les habitacions senyorials y castells d'aquella època, exposant datos ben curiosos respecte a la llur construcció y distribuiment, presentant diversos plànols y vistes de castells catalans; passant seguidament a descriure la vida y festes de la noblesa en aquella edat gloriosa. Relatà minuciosament els cerimonials que revestien els actes familiars més importants, com bateigs y casaments, y la pompa de les grans festes cavalleresques, com els torneigs y coronacions reials, y presentà diferents projeccions fotogràfiques de dibuixos y gravats reproduint escenes relacionades ab dits actes.

EMPLEU DE LA VEGETACIÓ EN LES URBANITZACIONS MODERNES. — Nostre consoci D. Guillem Busquets y Vantravers va donar, el dia 13, la seva anunciada conferencia sobre dit tema. Començà, el Sr. Busquets, per exposar els grans aventatges que baix tots aspectes y punts de vista artístic, higiènic, cultural, etcètera, pot proporcionar a les modernes poblacions l'ús de la vegetació (arbres, parcs y jardins) en llur ornament y distribució. Passà després a estudiar els diferents sistemes y maneres de disposar l'arbrat en les places y carrers de les ciutats a fi d'obtenir bons resultats y solucions an els problemes que pràcticament se presenten al tractar de l'urbanització de les modernes capitals; tractant seguidament de l'empleu de la vegetació en l'ornament d'edificis públics y particulars, y en les urbanitzacions de colonies obreres y poblacions rurals. Y, pera acabar, féu aplicació a Barcelona de tot lo exposat, fent remarcar la manca de parcs y jardins en nostra capital com llocs d'ornamentació y esbargiment, y aplaudint la campanya per alguns iniciada a fi de conseguir aquesta millora artística y higiènica, de cultura social, si volem tenir l'aspecte y la vida de les grans urbs modernes. Gran nombre de projeccions de plànols y vistes acompanyaren la notable disertació del Sr. Busquets.

CORRENT PER ASTURIES. LES COVES D'ALTIMIRA. ELS PICS D'EUROPA. — Els dies 17 y 20, el soci D. Josep M.ª Co y de Triola va donar les seves anunciades conferencies, ressenyes d'excursions y passejades per ell realitzades pel Nord de la nostra península. En la primera tractà principalment de les notables Coves d'Altimira, ab llurs pintures rupestres; y en la segona ressenyà alguna excursió montanyenca fins als peus dels renomenats Picos de Europa, presentant diferents clixés fotogràfics d'aquelles encontrades.

UNA EXCURSIÓ ALS CINGLES DE TAVERTET Y RIBERA DE LA GORGA.— Nostre consoci D. Eduard Vidal va donar compte, en la sessió del dia 27, de l'excursió realitzada, per les passades festes de Pasqua, cap a les vores del Ter y ribera de La Gorga y altes cinglateres de Tavertet, fent una descripció de les belleses naturals de que està rublerta aquella interessant regió, compresa entre les hermoses comarques de Les Guilleríes, el Collsacabra y la Plana de Vic. Durant la sessió s'anaren projectant una serie de vistoses y artístiques vistes fotogràfiques de l'encontrada, obtingudes pels companys Srs. Guillem de Barnola, Manel Miret, Jacint Puget y Gabriel Roig.

EL CENTENARI DE LA MORT DEL REI MARTÍ. — La Junta Directiva d'aquest CENTRE ha volgut commemorar el V Centenari de la mort del rei Martí l'*Humà*, el darrer sobirà del Casal de Barcelona, pera honrar així la memoria d'aquell darrer brot de la nostra reial niçaga, y recordar aquell fet històric de tant fatals conseqüencies pera nostra catalana terra. A dit fi ha organitzat una tanda de conferencies, encomanades a distingits consocis, sobre diferents temes relacionats ab aquella època y aquell fet històric que avui se tracta de commemorar.

La primera de dites conferencies tingué lloc el dia 24, donant-la 'l conegut publicista D. Joaquim Miret y Sans sobre 'l tema *El darrer rei de la Casa de Barcelona, Martí «l'Humà»*; y la segona la va donar el conciençut historiaire D. Daniel Girona y Llagostera, versant sobre 'l tema *Extinció del Casal de Barcelona y capvespre de la Nacionalitat catalana*. Res direm d'aquestes conferencies, perquè anirem publicant-les totes com a folletí, començant en el present número per la del Sr. Miret y Sans.

SECCIÓ DE FOTOGRAFÍA

IMPRESSIONS FOTOGRÁFIQUES D'UNA EXCURSIÓ AL MONASTIR DE PIEDRA.—Organitzada per dita Secció, el dia 19, nostre consoci D. Jaume Riera y Colom, va donar una interessant conferencia, acompanyada de nombroses projeccions fotogràfiques, sobre l'important Monastir de Piedra, fent remarcar tot lo que de notable enclou en sos aspectes pintoresc y monumental aquella poètica encontrada; oferint un conjunt d'agradoses impressions, que foren coralment rebudes y festejades per la concorrencia que acostuma a assistir an aquestes sessions.

SECCIÓ DE FOLK-LORE

El dia 14 de Maig, el president de la Secció, Sr. Kirchner, donà a conèixer una bonica colecció de *Cançons lituàniques*. Començà fent un ben escrit preàmbul a dita conferencia, ab datos històrics que denotaven una llarga investigació; y acte seguit la senyora D.ª Antonia Jové de Puiggener, acompanyada al piano per la Srta. D.ª Agna Queraltó, cantà un bell aplec de dites cançons.

El dia 21, D. Josep M.ª Co de Triola donà una curiosa conferencia de *Folklore d'Asturies*, que vingué a esser un complement de les conferencies que dit

senyor ha vingut donant sobre aquell país. Exposà curioses costums, llegí varies balades y tradicions, donà a conèixer algunes cançons, y parlà, en fi, de tot lo que constitueix el folk-lore d'aquella montanyosa regió. Com a dato curiós de confrontació de costums, féu notar que en una de les dances d'aquella terra guarda la música certa relació ab la nostra cançó d'*El Jan petit com balla*.

El dia 28, la senyoreta D.ª Manela Fina donà a conèixer un bell *Aplec cançonístic d'Amer*, que fou cantat per la senyoreta D.ª Teresa Bertran, acompanyada al piano per la senyoreta D.ª Antonieta Sancristòfol. La conferencia de la senyoreta Fina, molt ben escrita, no·s limità únicament a donar a conèixer les cançons per ella aplegades, sinó que adornà la relació ab variats comentaris y cotetjos ab les colleccions den Milà y Fontanals, Capmany y Guasch; de lo que tragué en conseqüencia que, si bé moltes d'elles eren variants, en cambi altres eren completament inèdites.

CONVERSES D'ARQUEOLOGIA

Durant aquest mes han continuat les interessants conferencies que sobre Arqueología ve donant nostre benvolgut consoci D. Pelegrí Casades y Gramatxes, qui, els dies 4, 11 y 18 d'aquest mes, ha explicat les lliçons números CXXVIII, CXXIX y CXXX del seu curs, que corresponen encara a l'estudi de *La Grecia clàssica*. En la primera d'elles va acabar de tractar de l'arquitectura funeraria d'aquella època, y en les altres dugues va tractar de l'arquitectura civil en dit període en relació a les ciutats y llurs defenses, exposant els llurs plànols, disposició y materials constructius, y també de lo referent als edificis de pública utilitat, descrivint les agores o places mercats, a redós de les quals eren aixecats els importants edificis monumentals que embellien aquelles ciutats, acabant ab la descripció dels teatres, que en aquella època de classicisme arribaren a un alt grau d'esplendor y ·s convertiren en veritables joiells arquitectònics.

NOVA

El dia 7 del corrent mes de Maig, segons comunica nostre soci delegat a Boston (U. S. A.) Mrs. Lilla Viles Wyman al secretari de nostra Secció de Folk-lore, tingué lloc un gran festival de dances clàssiques de varies nacions, entre les quals se·n donaren a conèixer cinc de les nostres més típiques: *La dança de Castelltersol, Punteta y taló, L'hereu Riera, Ballet de Montanya* y el *de Sant Ferriol*.

Dit festival se celebra cada any a la capital de Massachussets pel mes de Maig, y enguany era el XXII[è] festival, celebrant-se en mig de la més gran plaça pública de Boston, y presenciant la festa molts milers de persones.

Nostres típiques dances foren ballades tècnicament, tal com se ballen aquí; y, encar que hi faltava l'indumentaria, no perxò hi mancà ·l ciri y l'almorratxa en *la de Castelltersol*, essent molt celebrades per tot el poble, que va sentir-se

joiós de veure reproduides costums d'altres països. El festival sigué dirigit per nostra citada corresponsal Mrs. Lilla Viles Wyman, y les dances foren ballades per lo més escullit de les seves deixebles. Nostra més coral felicitació a la senyora Wyman, que·ns ha permès veure com nostre folk-lore no sols passa les fronteres de casa, sinó que també va a parar y troba acullida a l'altra part de l'Atlàntic.

Errada. — En el número darrer y plana 131, ratlla 10, se va escapar una errada que suposem haurà esmenat el bon criteri de nostres llegidors. L'any en que mossèn Font y Sagué va entrar de soci al nostre CENTRE fou el de 1894, y no·l de 1904, com equivocadament apareix en aquell lloc.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARAN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE MAIG

TEMPERATURES (A L'OMBRA)

MITGES MENSUALS		MAXIMA	MÍNIMA
8 MATÍ	8 TARDA	EN 24 HORES	EN 24 HORES
7°.47	7°.71	22°.5 (dia 20)	— 2°. (dia 10)

PRESSIONS BAROMÈTRIQUES

A 0° Y AL NIVELL DE LA MAR

MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA
763'88 mm.	763'51 mm.

ESTAT DEL CEL.

Dies serens . .	1	8 m.	0	8 t.	Dies de pluja . . 19
» nuvolosos.	11	»	5	»	» de neu. . . 7
» coberts . .	19	»	26	»	» de glaçada . 5

HUMITAT RELATIVA

MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA
78'06	82'03

NÚVOLS

CLASSE DOMINANT	
8 MATÍ	8 TARDA
NIMBUS	NIMBUS

NUVOLOSITAT

MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA
8'02	8'93

TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 197'4 mm.
» DE NEU » 0'26 mts.

VENT

DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT: EN 24 HORES
8 MATÍ	8 TARDA	MITJA MENSUAL
NNE.	Calmes	145'82 kms.

J. S. S.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA y la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

Barcelona.— Tip. «L'Avenç», Rambla de Catalunya, 24. — Telèfon 115